

Джерела та література

1. Похороны И.В. Сталина. Траурный митинг на Красной площади 9 марта 1953 г.: Речь тов. Г.М. Маленкова // Правда. – 1953. – 10 марта.
2. Царевская Т. Новая политика старыми методами // Знание-сила. – 1997. – № 6.
3. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-ті рр.). – К., 1999; Баран В.К. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. – Львів, 1996; Данилюк Ю.З., Бажан О.Г. Опозиція в Україні: Др. пол. 50-х – 80-ті рр. XX ст. – К., 2000; Касьянов Г.В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х рр. – К., 1995; Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кін. 1920-х – 1950-ті рр.): Історико-статистичне дослідження. – Донецьк, 2003; Русначенко А.М. Національно-визвольний рух в Україні: Сер. 1950-х – поч. 1990-х рр. – К., 1998; Тимцуник В.І. Реформування системи влади та державного управління в УРСР (1953–1964 рр.). – К., 2003 та ін.
4. Дело Берии. Пленум ЦК КПСС. Июль 1953 года. Стенографический отчет // Известия ЦК КПСС. – 1991. – № 1.
5. Дело Берии. Пленум ЦК КПСС. Июль 1953 года. Стенографический отчет // Известия ЦК КПСС. – 1991. – № 2.
6. Зубкова Е.Ю. После войны: Маленков, Хрущев и “оттепель” // История Отечества: люди, идеи, решения. Очерки истории Советского государства / Сост. В.А. Козлов. – М., 1991.
7. Гуськов Р. Оттепель, так и не ставшая весной // Диалог. – 1995. – № 8.
8. Боффа Дж. История Советского Союза: В 2 т. – М., 1994. – Т. 2.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 24.
10. Пыжиков А. Социально-психологические аспекты общественной жизни в годы “оттепели” // Свободная мысль. – 2003. – № 6.
11. Державний архів Полтавської області. – Ф. 15. – Оп. 2.
12. Зубкова Е. Маленков, Хрущев и “оттепель” // Коммунист. – 1990. – № 14.
13. Президиум ЦК КПСС. 1954–1964. Черновые протокольные записи заседаний. Стенограммы. Постановления. – Т. 1 / Гл. ред. А. А. Фурсенко. – М., 2003.

Summary

In this article the matter concerns the reform processes in the sphere of economy after Stalin's death. The influence of the economy change policy on the population moods in the Republic is researched.

І. В. Саламаха

РУХ “ЧИСТИХ БАПТИСТІВ” В УКРАЇНІ (СЕРЕДИНА 1950-х – ПОЧАТОК 1960-х рр.)

Після Другої світової війни в СРСР була заснована Всесоюзна рада євангельських християн-баптистів, до якої входили євангельські християни, баптисти, п'ятидесятники, меноніти та інші протестантські церкви. Радянська влада планувала, що під дахом Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів можна буде об'єднати всі протестантські церкви та тримати їх під жорстким контролем. Але вже з початку 1950-х рр. спостерігається розкол у цій структурі. У багатьох містах України з'являються церкви так званих “чистих баптистів”, які виступали категорично проти злиття з євангельськими християнами. Наукове дослідження заснування й розвитку течії “чистих баптистів” проводилося з 1960–1970-х рр. радянськими істориками, такими, як: О. Клібанов [1], Л. Мітрохін [2], Ю. Поліщук [3].

Автор даної статті поставив за мету дослідити історію появи й розвитку “чистих баптистів” в Україні.

У 1944 р. була проведена Всесоюзна нарада євангельських християн і баптистів, на якій було прийнято рішення про об'єднання цих двох протестантських напрямів у єдину церковну організацію під назвою “Всесоюзна рада євангельських християн і баптистів”. До початку 1950-х рр. до цієї ради були приєднані п'ятидесятники, дарбісти, смородинці та інші протестантські течії.

Практично всі входження до складу Союзу євангельських християн-баптистів були вимушеними та ініційованими з боку влади, яка не бажала бачити діяльність окремих незалежних протестантських церков та намагалась створити один підконтрольний їй союз. Для більш повного контролю в кожному регіоні з Москви призначали вповноважених у справах із релігійних культів, які повинні були відслідковувати всі тенденції в релігійному житті на місцях.

Не всі віруючі погодилися з таким об'єднанням, особливо баптисти. У самому ж Союзі несхожість груп вела до постійних проблем у помісних церквах, через суперечки між представниками різних напрямів.

Незадоволених такою політикою держави було ув'язнено та відправлено до тюрем та таборів.

Після смерті Й. Сталіна та з початком "відлиги" з таборів було звільнено багато віруючих. А вже наприкінці 1953 р. – на початку 1954 р. у вповноважених ради у справах з релігійних культів в Україні з'являється інформація про появу так званих "чистих баптистів" [4, с. 58–59].

Роботу із заснування так званого "Нового союзу баптистів" проводили Литвиненко Яків Данилович та Зюбанов Михайло Єгорович.

Я. Литвиненко та М. Зюбанов під час німецької окупації були одними з ініціаторів проведення з'їздів євангельських християн-баптистів у Дніпропетровську (1942–1943). Після звільнення України від німецьких військ М. Зюбанова було відіслано до радянського табору за "антирадянську діяльність", а Я. Литвиненко емігрував до Німеччини [5, с. 1–2].

У 1953 р. Я. Литвиненко з'являється знов в Україні. Він оселився у с. Володимирівка Ново-Миколаївського району Запорізької області [6, с. 108–109]. Це село межувало з трьома областями: Запорізькою, Дніпропетровською та Сталінською. У 1954 р., після відбуття покарання повертається до Сталінської області й М. Зюбанов. З цього часу Я. Литвиненко та М. Зюбанов об'єднуються та розпочинають свою діяльність щодо відмежування баптистів від Союзу євангельських християн-баптистів.

Вчення Я. Литвиненка та М. Зюбанова зводилось до наступного:

1. Єдність, яка була досягнута згідно з Московською розширеною нарадою в 1944 р., недійсна, бо вона відбулась без покаяння з боку євангельських християн, які є результатом діяльності І. Проханова, відлученого Баптистським союзом.

2. Євангельські християни також повинні покаятись у тому, що не кладуть рук на голову кожному хрещасемому та моляться з піднятими руками. З цього витікає, що за десять років існування об'єднання жоден євангельський християнин не є членом тіла Христового.

3. Хрещення, хлібопреломлення, шлюб і моління над дітьми повинні здійснювати тільки рукоположені пресвітери, все інше – гріх; ті, що здійснили гріх – повинні покаятися.

4. Система введення виконуючих обов'язки пресвітерів повинна бути усунена. Тільки рукоположений пресвітер має право виконувати пресвітерські обов'язки.

5. Обов'язкове проведення періодичних з'їздів пресвітерів.

6. Відмовитися від практики призначення старших пресвітерів, бо такої назви в Євангелії немає. Цю назву замінити на пресвітер-учитель.

7. Усунути втручання вповноважених у правах з релігійних культів у церковні справи, а саме у питання обрання і усунення від служіння пресвітерів та допущення до хрещення; зняти заборону в допущенні до служіння, відбування покарання по суду пресвітерів; обмеження чисельності проповідуючих в общині; дозволити виступати з проповіддю в сусідніх общинах пресвітерам і проповідуючим; дозволити влаштування суспільних обідів при общині.

8. Не визнавати військової служби зі зброєю.

9. Релігійні общини не потрібно реєструвати в державних органах влади [5, с. 261].

У 1954 р. з'являються дані про численний відхід віруючих до "чистих баптистів" у Сталінській області: у м. Жданів, м. Макіївка, м. Краматорськ, с. Григорівка, с. Новогорівка, м. Калінінськ, м. Єнакієве, с. Петровський Рудник, м. Красноармійськ, с. Ново-Криниця, с. Єлізаветівка, с. Катеринославка [5, с. 275–277].

Для ліквідації цих негативних явищ у середовищі ЄХБ до Сталінської області було направлено старшого пресвітера Дніпропетровської області Мельникова Миколу Миколайовича [7, с. 51].

Із самим М. Зюбановим у лютому 1955 р. у приміщенні вповноваженого у справах з релігійних культів Сталінської області була проведена бесіда про неприпустимість таких дій. На цій бесіді був присутній помічник старшого пресвітера євангельських християн-баптистів Сталінської області Мірошніченко Олексій Петрович. М. Зюбанову запропонували припинити свою діяльність з розколу євангельських християн-баптистів та вступити самому до офіційно зареєстрованої церкви. Але М. Зюбанов відмовився. І після цієї зустрічі почав діяльність у Херсонській області та Криму [5, с. 275–277].

Протягом 1955–1956 рр. общини "чистих баптистів" з'являються у Запорізькій [8, с. 3–11], Дніпропетровській областях [8, с. 25–34] та Криму [9, с. 98].

У 1956 р. в Запорізькій області була спроба з боку "чистих баптистів" офіційно зареєструватися. З релігійної общини євангельських християн-баптистів с. Володимирівка Ново-Миколаївського району (нараховувалось 36 віруючих) вийшло 27 осіб на чолі з пресвітером Кляцкім Савою Андрійовичем (наближений до Я. Литвиненка). Ця група подала заяву на ім'я вповноваженого у справах з релігійних культів при Запорізькому облвиконкомі П. Кірюті, із проханням зареєструвати їхню релігійну общину так званих "християн-баптистів". Але їм було відмовлено [10, с. 75], тобто спроба офіційно зареєструватися в Україні у "чистих баптистів" провалилась.

Общини "чистих баптистів", які з'являлись у другій половині 1950-х рр. у різних областях України, практично не мали між собою зв'язку. М. Зюбанов намагався об'єднати всі общини в єдиний центр. Але у 1959 р. сам М. Зюбанов неочікувано для всіх "чистих баптистів" перейшов до офіційного

Союзу євангельських християн-баптистів і був призначений пресвітером Вінницької общини євангельських християн-баптистів [11, с. 36–39]. Причини цього невідомі.

Після цієї події були спроби з боку інших “чистих баптистів” продовжити діяльність М. Зюбанова з об’єднання. Так, у 1959 р. пресвітер церкви євангельських християн-баптистів у м. Макіївці А.Ф. Зернов оголосив себе обласним пресвітером “чистих баптистів” [12, с. 19].

Влітку 1959 р. в Україні з’явився проповідник з м. Майкоп (Російська федерація) Калайда Іван Семенович, який намагався об’єднати українські релігійні громади “чистих баптистів” навколо общини в м. Майкопі [13, с. 85–86]. Але всі ці дії ні до чого не призвели.

На цей час найбільш активно “чисті баптисти” діяли у східних та південних областях України:

- Харківська область: було декілька груп. Найбільша знаходилась у передмісті Харкова Основі (близько 70 осіб) на чолі з В. Болховітиним. Також була одна група у м. Краснограді, дві групи у м. Конрадї.
- Одеська область: була велика група в м. Одесі (в основному молодь), яка підтримувала зв’язок із Харківською групою;
- Сталінська область: общини “чистих баптистів” були у м. Сталіно, м. Ясинувата, м. Макіївка, м. Рученково, м. Єнакієве, м. Нижньо-Горлівка, м. Краматорськ, с. Григоріївка Авдієвського району, м. Чапаєва (близько 150 осіб);
- Запорізька область: невелика група у м. Запоріжжі та численна община у с. Володимирівка Ново-Миколаївського району;
- Кримська область: общини у м. Сімферополі та у м. Саки.

Також були невеликі групи “чистих баптистів” у Вінницькій, Ровенській та Хмельницькій областях. Найактивніше діяли “чисті баптисти” у містах Хмельницький та Шепетівка (Хмельницька область) [14, с. 23–26]. Усього віруючих цього напрямку нараховувалось близько 2-2,5 тисяч.

Після відходу М. Зюбанова від “чистих баптистів” їхня діяльність майже припинилася. Багато віруючих повернулися до зареєстрованих общин.

Але з початку 1960 р. діяльність “чистих баптистів” поновилося. Причиною цього був грудневий Пленум Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів 1959 р. На цьому Пленумі під тиском влади та силових структур було прийнято нове “Положення про Союз євангельських християн-баптистів у СРСР” та “Інструктивний лист старшим пресвітерам Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів”, які, фактично, були спрямовані на розкол церкви євангельських християн-баптистів.

Багато віруючих виступили проти прийняття цих двох документів. Найбільше незадоволення викликали наступні положення:

1. Склад Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів залишається постійним, проведення з’їздів представників помісних церков не передбачалось.

2. Старші пресвітери наглядають за поведінкою на зібраннях общин, але участі у богослужіннях не беруть.

3. Хрещення молодих віруючих (віком від 18 до 30 років) максимально обмежується.

4. До проповіді на зібраннях допускались тільки пресвітер, члени виконкому.

5. Заборона хорових виступів у супроводі оркестру, заборона закликів до покаяння.

Найбільш активно “чисті баптисти” почали діяти в Сталінській, Запорізькій та Дніпропетровській областях. Вони використовували незадоволення серед пересічних віруючих та агітували їх збиратися явочним порядком [15, с. 110–116].

У цей час з’являється так звана “Ініціативна група” на чолі з О. Прокоф’євим та Г. Крючковим, яка виступала за скасування нового “Положення” та “Інструктивного листа”. У 1961–1962 рр. в Україні “Ініціативна група” найактивніше діяла в Донецькій, Харківській, Луганській та Дніпропетровській областях. Тобто на тій території, де протягом десяти років діяли “чисті баптисти”. І, фактично, всі “чисті баптисти” перейшли на бік О. Прокоф’єва та Г. Крючкова.

Аналіз розвитку руху “чистих баптистів” в Україні у 1950-ті – на початку 1960-х рр. дає можливість зробити такі висновки:

Течія “чистих баптистів” з’явилася в середині 1950-х рр. як протидія об’єднаній церкві євангельських християн та баптистів. Засновниками цієї течії виступали баптисти, які у 1953 р. вийшли з концтаборів. Основна мета “чистих баптистів”: відновити Союз баптистів (який діяв у СРСР до кінця 1930-х рр.) та проводити богослужіння без контролю з боку державних органів влади.

З початку 1960-х рр., коли з’явилася так звана “Ініціативна група” і в середовищі Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів почався розкол, “чисті баптисти” організаційно злилися з віруючими, які протестували проти нових положень і виходили зі складу Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів.

Фактично, “чисті баптисти” в Україні підготували підґрунтя, на якому в 1960-х роках активно продовжувала діяти Рада Церков євангельських християн-баптистів (церква, яка виступила проти діяльності Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів).

Дана тема потребує подальшого дослідження з використанням архівів Всесоюзної ради євангельських християн-баптистів та архіву СБУ.

Джерела та література

1. Клибанов А.И. Религиозное сектантство: современность. – М., 1969.
2. Митрохин Л.Н. Баптизм: история и современность (философско-социологические очерки). – СПб., 1997.
3. Полищук Ю.Д. Баптизм колись і тепер. – Ужгород, 1976.
4. Центральний Державний архів вищих органів державної влади (далі ЦДАВО). – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 171.
5. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 203.
6. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДніпро). – Ф. Р-6463. – Оп. 1. – Спр. 14.
7. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 183.
8. ДАДніпро. – Ф. р-6463. – Оп. 1. – Спр. 17.
9. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 252.
10. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 232.
11. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 310.
12. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 255.
13. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 269.
14. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 360.
15. ЦДАВО. – Ф. 4648. – Оп. 2. – Спр. 389.

Summary

The given article perfects on the history of the origin and development of the “Pure Baptists” movement in Ukraine. Due to the archives the reasons of the origin and the cessation of the activity of “Pure Baptists” have been revealed. The article also discusses the influence of “Pure Baptists” on the creation of the “Initiative group” of Evangelical-Baptists and their oppositions to the official Church of Evangelical-Baptists in the USSR.

Л. І. Полякова

РІВЕНЬ ОСВІТИ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У 60–80-ті рр. XX ст.

Аналізуючи етносоціальні процеси в сільській місцевості Півдня України, слід враховувати, що регіон належить до числа найбільш інтернаціональних, рівень урбанізованості значно вищий, високий темп російщення. Актуальність теми полягає у можливості прослідкувати розвиток освіти в сільській місцевості серед національних меншин Півдня України. Мета у вивченні закономірностей, напрямків розвитку освіти в сільській місцевості серед національних меншин Півдня України в 60–80 рр. XX ст. Завдання полягають у виявленні та систематизації джерел з існуючої теми; порівнянні рівня освіти різних етнічних груп населяючих Південь України та причин різної міри освіченості етнічних груп, населення міста та села.

Статистика та конкретно-соціологічні дослідження, на жаль, не дають можливості у повному обсязі охарактеризувати тенденції освітніх змін різних етнічних груп. Вони засвідчують, що за рівнем освіти сільське населення суттєво відставало від міського. За даними перепису 1959 р., освіту не нижче середньої (в розрахунку на 1000 населення) мало 510 городян і 267 сільських жителів Півдня України, у 1979 р. – відповідно 662 і 384, 1989 р. – 850 і 670. Це дає підстави констатувати зростання освітнього рівня сільського населення та зближення показників освіти сільських та міських жителів, що важливо як загальна характеристика етносоціального розвитку [1, с. 8–14].

У той же час, у частині, що стосується вищої освіти, спостерігалось суттєве відставання села від міста. У 1979 р., наприклад, вищу та незакінчену вищу освіту мало 127 міських та всього 34 сільських жителі. На 1989 р. ситуація дещо змінилась, хоча існуючий розрив став меншим – відповідно 167 та 56 чоловік.

Існування такої різниці мало під собою об'єктивні підстави. У містах концентрувались управлінські установи, соціально-культурні та освітні заклади, сучасні індустріальні підприємства, що, природно, вимагало великої кількості фахівців з вищою освітою. Сільське аграрне виробництво та малорозвинута соціально-культурна сфера не вимагали такої кількості спеціалістів вищої кваліфікації. З іншого боку, такий стан справ спричинювали доволі низькі освітні показники етносів, які у своїй більшості проживали у сільській місцевості (українців, болгар, молдаван тощо). Як результат нижчим було і їх представництво серед масиву керівних кадрів і спеціалістів.